

KANUNÎ'NİN VÜZERÂSİ'NDAN KOCA KASIM PAŞA'YA DAİR

Tadashi SUZUKI*

Kanunî'nin Tayin Ettiği İlk Vezîr Koca Kasım Paşa

Kanunî Sultan Süleyman, 1520 yılında Osmanlı tahtına geçtiği zaman, Divan'da Vezîr-i azam Pîrî Mehmed Paşa, ikinci vezir Çoban Mustafa Paşa ve üçüncü vezir Ferhad Paşa bulunmakta idi¹. Bu üç vezîr de Kanunî'nin babası I. Selim döneminden gelmekte idiler. Kanunî, daha sonra muhtemelen tahta geçtiği yılın içinde, lalası Koca Kasım Paşa'yı, merkezde kubbe vezîri olarak vezîr tayin etti². Kanunî devri için en mühim çağdaş kaynak olan Celâl-zâde'nin *Tabakatü'l-memâlik* 'inde ve *Lütfi Paşa Tarihi*'nde, bu tayin ve Koca Kasım Paşa hakkında hiç bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Peçevî, Koca Kasım Paşa'nın yaşının bir hayli ilerlemesi sebebiyle mütekaid olduğunu ve Selânik sancağının kendisine arpalık olarak verildiğini belirtmektedir³. Maalesef, Peçevî'de bu mütekaidliğin tarihine dair bir bilgi mevcut değildir. Böyle olmakla beraber, Forrer tarafından muhtasaran tercüme edilerek neşredilen *Rüstem Paşa Tarihi*'nde, "Nasım Paşa" adlı bir kimsenin, yaşlılıktan dolayı emekliye ayrıldığına dair bir malumat vardır⁴. Burada yanlışlıkla "Nasım Paşa olarak yazılan şahsın, "Kasım Paşa" olduğu anlaşılmaktadır. "Nasım Paşa" hakkında bahis konusu eserde geniş bilgi, 17 Zilkade 927'de Kanunî'nin Belgrad'dan İstanbul'a vusulü⁵ ve 927 tarihinde İbrahim Paşa Sarayı'nın ikmalî⁶ hakkındaki malumatın tam ortasında

* Prof. Dr., Tokyo Üniversitesi

1 Celâl-zâde Mustafa, *Tabakatü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik*, (faksimile neşir: P. Kappert), Wiesbaden 1981, 22b-23b.

2 Küçük Nişancı Mehmed Paşa, *Tarih-i Nişancı*, İstanbul 1279, s. 240.

3 İbrahim Peçevî, *Tarih-i Peçevî*, I, İstanbul 1281, s. 28.

4 Rüstem Paşa, *Die Osmanische Chronik Rüstem Pascha*, (trc. L. Forrer), Leipzig 1923, s.61.

5 Celâl-zâde, *aynı eser*, 65a.

6 İbrahim Paşa Sarayı'nın ikmalinin tarihi için bk. Nurhan Atasoy, *İbrahim Paşa Sarayı*, İstanbul 1972, ss. 14-15.

geçmektedir. Buradaki bilgiye göre, büyük bir ihtimalle “Nasım Paşa” olarak geçen Koca Kasım Paşa'nın tekaüdüğü, 927 yılında vuku bulmuştur.

Sicili-i Osmânî'deki Karışık Malumat

Bahis konusu Koca Kasım Paşa'nın tercüme-i hâli oldukça karışıktır. Bunun en önemli sebebi, kaynakların yetersizliği ve aynı dönemde Koca Kasım Paşa, Cezerî Kasım Paşa ve Güzelce Kasım Paşa olmak üzere, merkezde kubbe vezîri olan en az üç Kasım Paşa'nın mevcut olmasıdır. Nitekim, *Sicill-i Osmânî* yazarı Mehmed Süreyya Bey, eserinin sonuna ilave edilen vüzerâ silsilesinde, 926'da vezîr olan Kasım Paşa'nın, 927'de mütekaid olduğunu belirtmektedir⁷. Bunun yanında, aynı eserinin maddeler kısmında⁸, “Kasım Safi Paşa” olarak adlandırdığı bu Kasım Paşa'nın lakabını “Cezerî-zâde” veya “Koca” olarak vermekte ve hayatı için şunları yazmaktadır: “II. Bayezid devrinde defterdar olup I. Selim'e ve Kanunî'ye, şehzadeliklerinde lalalık yaptı. Kanunî'nin cülusundan sonra vezîr oldu. Yaşlılığı dolayısıyla tekaüd ve tekaüdlük olarak Bursa sancağı verildi. 950 senelerinde vefat etti. Şair idi”.

Mehmed Süreyya Bey'in verdiği bu malumat, oldukça karışıktır. Gerçekten, o dönemde mahlası “Safi” olan ve şuara tezkirelerinde adı geçen bir Cezerî Kasım Paşa mevcuttur. Şuara tezkirelerine göre “Safi” mahlaslı şair Kasım Paşa, II. Bayezid'in lalası idi ve onun cülusundan sonra vezirlik makamına getirilmişti. “Safi” mahlaslı bu Kasım Paşa'nın, şuara tezkirelerinde Kanunî döneminde vezîr olduğuna dair bir bilgiye tesadüf edilmemektedir. Bu malumatlar, Mehmed Süreyya Bey'in, ayrı ayrı iki şahıs olan Cezerî Kasım Paşa ile Koca Kasım Paşa'yı birbirine karıştırdığını ve ikisini aynı şahıs sandığını göstermektedir. Bu arada, *Sicill-i Osmânî*'nin ilavesi olan vüzerâ silsilesinde, 927'de tekaüd olan Koca Kasım Paşa'nın yerine Güzelce Kasım Paşa'nın vezîr tayin edildiğine dair verilen bilginin⁹ de yanlış olduğu belirtilmelidir. Bunun doğrusu, Koca Kasım Paşa'nın yerine, o zaman Rumeli Beylerbeyisi Hain Ahmed Paşa'nın vezîr olduğudur¹⁰.

Kanunî tarafından tayin edilen ilk vezîr Koca Kasım Paşa hakkındaki bilgilerin bu derece karışık olması, çeşitli araştırmacıların ister istemez bazı yanlış bilgiler vermesine sebep olmuştur. Bu bakımdan burada Koca Kasım Paşa üzerinde biraz durulacak ve onun tercüme-i hâli mümkün mertebe açıklanmaya çalışılacaktır.

⁷ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, IV, İstanbul 1315, s. 742.

⁸ *Sicill-i Osmânî*, IV, s. 47.

⁹ *aynı eser*, s. 742.

¹⁰ Rüstem Paşa, *aynı eser*, s. 61.

Koca Kasım Paşa Hakkındaki Araştırmalara Dair

Koca Kasım Paşa üzerinde duran gerek yerli gerekse çağdaş araştırmacıların asıl hareket noktasını, Mehmed Süreyya Bey'in *Sicill-i Osmânî*'deki "Kasım Safi Paşa"nın teşkil ettiği görülmektedir. Buradaki bilgiye göre, Nişancı Mehmed Çelebi'nin mahdumu olan "Kasım Safi Paşa", kâtip olarak yetişerek önce Anadolu Defterdarı ve 910'da Rumeli Defterdarı oldu. Azlinden sonra Şehzade Yavuz Selim'in defterdarlığına getirildi. Bilahire Silistre sancağı beyliğine tayin edildi. Bu görevinde iken babası I. Bayezid'e karşı isyan eden Şehzade Selim'in Silistre'den geçmesine müsaade etti. Yavuz Sultan Selim'in tahta geçmesinden sonra ise Şehzade Süleyman (Kanunî)'in lalası ve defterdarı oldu. Kanunî'nin tahta geçmesinden sonra da vezirlik makamına getirildi. Bu görevde iken yaşlılığı sebebiyle mütekaid olarak Bursa'ya çekildi. 950 yıllarında vefat etti. Mezarı, Bursa'da Emir Sultan'dadır. Şair olarak da büyük bir şöhrete haizdi¹¹.

Koca Kasım Paşa'dan bahseden çağdaş araştırmacılarından merhum Prof. Tayyib Gökbilgin, genellikle *Sicill-i Osmânî*'ye göre tercüme-i halini verir ve bir vakfiyyeye dayanarak vefat tarihinin 937'den önce olduğunu yazar¹². II. Bayezid'in etrafındakiler hakkında tafsilatlı bir araştırma yapan Dr. Hedda Rendl ise *Sicill-i Osmânî*'deki bilgilere birçok ilave ve tashihiyle bulunmuştur¹³. Dr. Rendl, Kasım Paşa'nın mezkur Mehmed Çelebi'nin oğlu veya oğulluğu olan kölesi olduğunu belirtir. Vefat tarihi olarak da Prof. Gökbilgin'e dayanarak 937 tarihini kabul eder. Böyle olmakla beraber, daha önceden merhum Prof. Dr. Cengiz Orhonlu¹⁴ ile merhum Mehmed Zeki Pakalın'ın¹⁵ belirttikleri gibi, Koca Kasım Paşa'nın, *Sicill-i Osmânî*'de verilen bu tercüme-i hâli içine, başka birkaç Kasım Paşalar hakkındaki bilgiler yanlış olarak karışmıştır. Burada en önemli mesele, Koca Kasım Paşa ile Cezerî Kasım Paşa'nın karıştırılmasıdır.

Koca Kasım Paşa ve Cezerî Kasım Paşa

Daha önce bahsettiğimiz gibi Kanunî devrinin önemli kaynaklarından *Tabakatü'l-Memalik* ile *Lütfi Paşa Tarihi*'nde, Koca Kasım Paşa hakkında bir bilgi mevcut değildir. *Koca Nişancı Tarihi*¹⁶, *Şakâ'ik Zeyli*¹⁷ ve *Peçevî*

11 *Sicill-i Osmânî*, IV, s. 47.

12 Tayyib Gökbilgin, *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası*, İstanbul 1952, s. 433.

13 Hedda Rendl, *Munner um Bayezid*, Berlin 1983, ss. 234-235.

14 Cengiz Orhonlu, "Kasım Pasha, Djazari", *ET*², IV, s. 722.

15 Mehmed Zeki Pakalın, *Maliye Teşkilatı Tarihi*, I, Ankara 1977, ss. 77-78.

16 *Tarih-i Nişancı*, s. 240.

17 Nevi-zâde Atai, *Hada'ik ül-Hakaik fi Tekmilet eş-Şakaik*, I, İstanbul 1268, s. 104.

*Tarihi*¹⁸, Cezerî Kasım Paşa'dan hiç bahsetmeyerek, Kanunî'nin şehzadeligi döneminde defterdarı, lalası ve tahta geçtikten sonra ise vezîri olan sadece Koca Kasım Paşa'dan bahsederler. Buna karşılık *Küçük Nisâncı Tarihi* 'nde, "Safî" mahlaslı ve "Cezerî" lakablı Kasım Paşa için, Koca Kasım Paşa'dan tamamen ayrı bir şahıs olarak bilgi verir¹⁹. Burada "Cezerî Kasım Paşa"nın, II. Bayezid'in tahta çıktığında nişancı ve 887'de vezîr olduğu ve 899'da vefat ettiği belirtilir.

Kaynaklarda Koca Kasım Paşa hakkındaki bilgiler çok az olmasına rağmen, Cezerî Kasım Paşa hakkında oldukça zengin malumatın olduğu dikkati çekmektedir. Nitekim, II. Bayezid devrinde yazılan *Aşıkpaşazâde Tarihi*²⁰ ile Neşri'nin *Cihânnümâ* 'sında²¹, dönemin vezîrlerinden Cezerî Kasım Paşa'nın hayratı hakkında bilgiler mevcuttur. II. Bayezid'in son senelerinde yazılan *Bihîştî*'nin tarihinde de²², Cezerî Kasım Paşa'nın, Bayezid'in ilk yıllarında vezirlikten azl edildiği ve yerine Mesih Paşa'nın vezir olduğu yazılmaktadır.

Cezerî Kasım Paşa'ya dair Osmanlıların ilk şüara tezkirelerinde de malumat mevcuttur. Osmanlıların ilk şüara tezkiresi olan ve 945'de tamamlanan *Sehî*'nin *Heşt Bihîşt*'inde²³, "Safî" mahlaslı Kasım Paşa'dan bahsederken, "rahmetullahi aleyh" demektedir. Buna göre Cezerî Kasım Paşa en geç 945 yılından önce vefat etmiş olmalıdır. *Sehî*, buna ilaveten Cezerî Kasım Paşa'nın II. Bayezid'in şehzadelğinde defterdarı olduğunu, bilahire mütekaid olarak Selânik'e çekilip orada vefat ettiğini ve mezarının Selânik'de bulunduğunu belirtir; ancak Kanunî'nin veziri olduğundan hiç bahsetmez. *Tezkire-i Latîfi*²⁴, mahlası "Safî" olan Kasım Paşa'nın, "Cezerî Kasım" olarak şöhret bulduğunu ve II. Bayezid'in vezîri olduğunu kaydeder. XVI. asrın son yarısında yazılan *Aşık Çelebi Tezkiresi*²⁵ ve *Kınalı-zâde Tezkiresi* 'nde de²⁶, Cezerî Kasım Paşa'nın II. Bayezid'in vezîri olduğu zikredilir.

18 *Tarih-i Peçevî*, I, s. 28.

19 *Tarih-i Nişancı*, ss. 182-183.

20 Aşık Paşa-zâde Ahmed, *Die Alf-Osmanische Chronik des Aşıkpaşazâde*, (haz. F. Giese), 1929¹, Osnabrück 1972², s. 199.

21 Neşri, *Cihânnümâ*, (haz. F. Taeschener), I, Leipzig 1951, s. 231.

22 *Die Chronik des Ahmed Sinan Çelebi Genannt Bihîştî*, (haz. Brigitte Moser), München 1980, 14b.

23 *Sehi, Heşt Bihîşt*, (haz. Günay Kut), Cambridge-Masathusetts 1978, s. 118.

24 Latîfi, *Tezkire-i Latîfi*, İstanbul 1314, s. 219.

25 Aşık Çelebi, *Meş'air üş-Şüara*, (haz. G. M. Meredith-Owen), London 1971, 214a.

26 Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiret üş-Şüara*, (haz. İbrahim Kutluk), I, Ankara 1978, ss. 546-548.

Tezkirelerin dışında XVI. asrın sonlarında yazılan *Tâcü't-Tevârih*' de²⁷, Cezerî Kasım Paşa'nın, II. Bayezid'in vezîrlüğünde bulunduğunu ve bilahire vefat ettiğini belirtir. XVII. asrın ilk yarısında Koca Hüseyin tarafından yazılan *Bedâiü'l-Vekâyi*'²⁸, hemen hemen aynı bilgileri tekrarlar. XVIII. asrın ilk yarısında kaleme alınan *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân*²⁹ adlı eserde, Cezerî Kasım Paşa'nın, nişancı v.s. gibi hizmetlerde bulunduktan sonra 890'da vefat ettiğini ve Bursa'da Emir Sultan'da medfun olduğunu kaydeder. Mehmed Süreyya Bey'in, Kasım Paşa'nın mezarının Bursa'da Emir Sultan'da olduğunu belirtmesi, herhalde buradan kaynaklanmaktadır. XVIII. asrın son yarısının meşhur müellifi Hüseyin Ayvansarayî, *Vefâyât-ı Selâtin ve Meşâhir-i Ricâl* adlı eserinde³⁰, vezîr olan Cezerî Kasım Paşa'nın, 890'da vefat ettiğini ve Bursa'da medfun olduğunu yazar. Ancak, aynı yazar, meşhur *Hadikatü'l-Cevâmi*' adlı eserindeki "Cezerî Camii" kısmında³¹, Cezerî Kasım Paşa'nın, defterdar ve vezirlikten sonra 950'de vefat ettiğini bahseder. Mehmed Süreyya Bey'in, Koca ve Cezerî-zâde lakablı Kasım Safi Paşa'nın, 950'de vefat ettiğine dair olan bilgi herhalde buradan alınmış olmalıdır.

Yukarıda verilen bilgilerden anlaşılacağı üzere, Cezerî Kasım Paşa, II. Bayezid devrini idrak eden, onun vezîri olan ve oldukça tanınan bir şairdi. Vefat tarihi 889 ve 890 olan Cezerî Kasım Paşa'nın, Kanunî Sultan Süleyman ile hiçbir ilgisinin olmadığını söyleyebiliriz. Çağdaş araştırmacıların yanlışlıkları ise, daha çok onların Mehmed Süreyya Bey'in *Sicill-i Osmânî*'ye dayanmalarından ileri gelmektedir. Bu hususta her ne fikir ileri sürülürse sürülsün, Kanunî tarafından vezîr olarak tayin edilen Koca Kasım Paşa ile "Safi" mahlaslı şair Cezerî Kasım Paşa'nın ayrı ayrı şahıslar olduğunu kabul etmemiz lazımdır. Ancak burada Koca Kasım Paşa hakkında bilgi vermeden önce, Kanunî'nin vezirlerinden başka bir Kasım Paşa, yani Güzelce Kasım Paşa hakkında biraz bilgi vermek icap etmektedir.

Güzelce Kasım Paşa Hakkında Küçük Bir Not

Güzelce Kasım Paşa'nın menşei hakkında bir bilgiye sahip değiliz. Ancak 953/1546 tarihli *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*'nde³², kendisine ait vakfın vakfiyyesinde ismi Kasım Paşa b. Abdülhay olarak geçmektedir. Buradan kendisinin devşirme olabileceği kuvvetle muhtemel gözükmektedir.

²⁷ Hoca Sadeddin, *Tâcü't-Tevârih*, II, İstanbul 1280, s.-216.

²⁸ Hüseyin, *Bedâiü'l-vekâyi*, (haz. Tiveritino), II, Moskova 1961, 414a.

²⁹ Belig İsmail, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân*, Bursa 1287, ss. 65-66.

³⁰ Hüseyin Ayvansarayi, *Vefâyât-ı Selâtin ve Meşâhir-i Ricâl*, (haz. F. Ç. Derin), İstanbul 1978, s. 79.

³¹ Hüseyin Ayvansarayi, *Hadikatü'l-Cevâmi*, I, İstanbul 1281, s. 79.

³² Ömer Lütfi Barkan - Ekrem Hakkı Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953/1546*, İstanbul 1970, s. 431.

Enderun'dan yetişen Kasım Paşa, Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferine iştirak etmiş ve bu sefer esnasında feth edilen Hama'ya sancak beyi olarak tayin edilmişti. Kasım Paşa, tarafımızdan yazılış tarihi yeniden tespit edilen bir vesikaya göre³³, Ramazan 923'de Hama sancak beyi idi. *Tacü't-Tevârih*'e göre ise 924'de hâla Hama sancağı beyi idi³⁴. Prof. H. G. Yurdaydın, muhtemelen Bostan'ın *Süleymannâmesi*'ne dayanarak, Güzelce Kasım Paşa'nın 927 senesi başlarından Halep sancakbeyliğinden Karaman beylerbeyliğine getirildiği yazmaktadır³⁵. Bu bilginin, oldukça isabetli olduğu anlaşılmaktadır. 928 yılından 929 yılına kadar Anadolu beylerbeyliğinde bulunan Güzelce Kasım Paşa³⁶, bu son tarihte Çoban Mustafa Paşa'nın halifesi olarak Mısır beylerbeyliğine tayin edilmiştir³⁷. Bu bilgiler, Güzelce Kasım Paşa'nın hüviyetini açıkça ortaya koymaktadır. Bu bakımdan bunun Koca Kasım Paşa ile karıştırılmasına imkan bulunmamaktadır.

II. Bayezid Devri Ricalinden İki "Kasım"ın Kimliği Meselesi

Daha önce bahsedildiği gibi Mehmed Süreyya Bey, *Sicill-i Osmânî*'de Koca Kasım Paşa'nın biyografisini verirken, 910'da Anadolu Defterdarı iken Rumeli Defterdarı olduğunu; bilahire I. Selim'in şehzadelğinde onun defterdarlığında bulunduğunu ve Selim ile babası II. Bayezid arasındaki mücadeleler esnasında Silistre sancak beyliği vazifesini yaptığını belirtmektedir³⁸. Çağdaş araştırmacıların çoğu ise, hemen hemen bu bilgiyi tekrarlamaktadırlar. Buradaki bilginin yanında, 909 tarihli bir *Saray İn'am Defteri*'nde³⁹, Anadolu Defterdarı Mevlana Kasım Çelebi'nin, Rumeli Defterdarı olduğu belirtilmektedir. 914 tarihli bir vakfiyyede ise Kasım bin İsa adlı kimsenin Rumeli Defterdarı olduğu görülmektedir⁴⁰. Bu tarihlere ait başka vesikalarda Kıyameddin Kasım Çelebi olarak geçen bu zat, Ramazan

33 Ömer Lütfi Barkan, "H. 933-934 [M. 1527-1528] Mali Yılına Ait Bir Bütçe Örneği", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, XVII-4, s. 306. Merhum Prof. Barkan tarafından 13 Şevval 927 ve Receb 928 arasında yazıldığı ileri sürülen bu vesikanın, tarafımızdan 23 Ramazan 923'de yazıldığı tespit edilmiştir. Bu hususta tarafımızdan Ankara'da CIEPO kongresine bir tebliğ sunulmuştur. Bu tebliğ, yakında Prof. Dr. Halil İnalçık'a Armağan adlı kitapta Türkçe olarak neşredilecektir.

34 *Tacü't-Tevârih*, II, s. 383.

35 Nasuh üs-Silahi (Matrakçı), *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultan Süleyman Han*, Ankara 1972, s. 282'deki dipnot.

36 Ahmed Feridun, *Münşeat üs-Selâtin*, I, İstanbul 1275, s. 523.

37 Celal-zâde, *aynı eser*, 109a.

38 *Sicill-i Osmânî*, IV, s. 47.

39 Ömer Lütfi Barkan, "İstanbul Saraylarına Ait Muhasebe Defterleri", *Belgeler*, IX/13, s. 363.

40 İ. Aydın Yüksel-Ekrem Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinde II. Bayezid-Yavuz Selim Devri*, V, İstanbul 1986, s. 6.

917 tarihine kadarki vesikalarda sık sık Rumeli Defterdarı olarak geçmektedir⁴¹. Muhtemelen bu Kıvameddin Kasım, Rebiülevvel 918'de tahttan indirilen II. Bayezid'le birlikte Dimetoka'ya hareket eden Defterdar Kasım Çelebi (veya Paşa) ile aynı şahıs olmalıdır⁴². Bu durum, Bayezid'in son senelerinde Silistre sancak beyi olan Kasım ile Defterdar Kıvameddin Kasım'ın ayrı ayrı şahıslar olduğunu göstermekte ve bu noktadan hareketle Mehmed Süreyya Bey'in yanıldığı anlaşılmaktadır. Esasında Silistre sancağı beyi olan Kasım Bey, önce II. Bayezid'in şehzadelerinden Şehzade Ahmed'in lalalığını yapmış; bilahire babasına isyan bayrağı açan Şehzade Ahmed'in teşebbüsünü önlemediği için onun yanından kaçmış⁴³ ve 917'de Silistre sancak beyliğine tayin edilmişti⁴⁴.

Kanunî'nin Lalası Kasım'a Dair

Koca Kasım Paşa hakkında bildiğimiz en mühim nokta, Kanunî Sultan Süleyman'ın lalası olduğudur. Bundan dolayı Kanunî'nin bu lalası üzerinde biraz duracağız. Merhum Çağatay Uluçay tarafından neşredilen Muharrem-Rebiülevvel 919 senesinin ilk üç ayına ait Şehzade Süleyman'ın sarayına dair bir mevacic defterinde, müteferrikalardan Mehmed veled-i birader-i Paşa görünmektedir⁴⁵. Şehzade'nin sarayında sadece "Paşa" diye hitap edilen bu kimse, kuvvetli bir ihtimalle "Lala Paşa" olmalıdır. Bunun ulufesi, yirmi beş akça idi. Çağatay Uluçay tarafından neşredilen Kanunî'nin şehzadelik sarayına ait başka bir mevacic defterinde, müteferrika olarak Mehmed Çelebi veled-i birader-i Kasım Paşa adı geçmektedir⁴⁶. Bunun da ulufesi yirmi beş akça idi. Bu Mehmed Çelebi, şüphesiz ilk mevacic defterinde adı geçen kimse ile aynı şahıs olmalıdır. O halde, Mehmed Çelebi'nin amcası olan bu Paşa, Kasım Paşa'dan başkası değildir. Bu takdirde bahis konusu Kasım Paşa, büyük bir ihtimalle Kanunî'nin lalası olan Paşa idi.

Şehzade Süleyman'ın lalası olan Kasım hakkında, ayrıca Haydar Çelebi'nin I. Selim Ruznamesi'nde, 18 Cemaziyelahir 921⁴⁷ tarihi ile 10⁴⁸ ve

41 Gökbilgin, *Paşa Livası*, ss. 92-93, 103, 107; Yüksel-Barkan, *II. Bayezid-Yavuz Selim*, V, s. 149.

42 Rüstem Paşa, s. 39; *Tâcü't-Tevârih*, II, s. 205.

43 Çağatay Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?", *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, VII/10, 117-118.

44 Çağatay Uluçay, "Kanuni Sultan Süleyman ve Ailesi ile İlgili Bazı Notlar ve Vesikalar", *Kanuni Armağanı*, Ankara 1971, s. 244.

45 a. g. m., s. 242.

46 a. g. m., s. 247.

47 Ahmed Feridun, I, s. 466.

48 a. g. e., I, s. 467.

12⁴⁹ Receb 921 tarihlerine ait malumatlar da bulunmaktadır. Bu malumatlara göre Kasım Paşa, en geç Muharrem 919'dan itibaren Şehzade Süleyman'ın lalası idi ve Receb 921'de hala o görevde idi. İşte Kanunî Sultan Süleyman'ın cülusundan hemen sonra vezir olarak tayin olunan Kasım Paşa (Lala Kasım), bu Koca Kasım Paşa olmalıdır. Bahis konusu Koca Kasım Paşa, daha önce bahsettiğimiz gibi 926'da vezir, 927'de tekaüd, Peçevî'nin biraz şüpheli ifadesine göre⁵⁰ tekaüdlük olarak kendisine Selânik sancağı verilen ve orada vefat etmiş olan kimse idi.

Bilinen bu bilgilerin yanında, Kanunî'nin lalası Koca Kasım Paşa'nın, lala olmadan önceki hayatı hakkında Kanunî dönemine ait vekayi'namelerde hiç bir bilgi yoktur. Acaba bu Kasım Paşa, II. Bayezid'in son defterdarı olan Kasım mı idi? Yoksa Bayezid'in şehzadesi Ahmed'in lalası olan ve daha sonra Silistre sancağı beyliğine tayin edilen Kasım mı idi? Veya başka bir Kasım mı idi? Bu mesele, şimdilik ileride çözülmesi gereken yeni bir mesele olarak ortada durmaktadır. İleride bu makalemizin ikinci kısmında bunun üzerinde duracağız.

---

49 *â.g.e.*, I, s. 468.

50 Peçevi, I, s. 28.